

**INGLIZ TILINI O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA O'QITISHDA
INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH**

Abdimuminova Marjona Muxtor qizi

DTPI Pedagogika fakulteti

8-P-2022 guruh talabasi

+998 97 192 11 20

Qayumova Mohinur Murodullayevna

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti

Filologiya Fakulteti ingliz tili o'qituvchisi

+ 998978457020

mohinurqayumova10@gmail.com

Shomurotov Ulugbek Melikboboyevich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

o'qituvchi u.shomurotov@dtpi.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o'rta ta'lim maktablarida o'qitishda innovatsion metodlardan foydalanish va samarali natijalarga erishish haqida so'z yuritiladi.

Abstract: This article talks about the use of innovative methods and effective results in teaching English in secondary schools.

Kalit so'z: vizual yondashuv, kommunikativ yondashuv, CEFR, *humanity, holistic approach*, didaktik tamoyillari, guessing o'yini, *potensial lug'at*.

Key words: visual approach, communicative approach, CEFR, *humanity, holistic approach*, didactic principles, guessing game, potential dictionary.

Kirish: Bugungi kunda dunyo aholisining qariyb 60 foizi ikki yoki undan ortiq tillarda so'zlasha olishi barchaga ma'lum. Jahonda globallashtirish jarayonlarini tezlashtirish, erkin bozor munosabatlariga o'tish va ishlab chiqarishga yuqori texnologiyalarni joriy etishning rag'batlantirilishi «lingvistik kapital»ga, ya'ni chet tillarni (ayniqsa, ingliz tilini) mukammal egallagan mutaxassislariga ehtiyojni kuchaytirmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 8-maydagi 124 sonli Qarori bilan har bir ta'lim bosqichida chet tillarni bilish darajasining aniq mezonlarini nazarda tutuvchi uzluksiz ta'lim tizimining Davlat ta'lim standartlari tasdiqlandi va 2013/2014 o'quv yilidan boshlab respublikada chet tillarni, asosan, ingliz tilini o'rganish umumta'lim maktablarining birinchi sinflaridan bosqichmabosqich joriy etildi.

Asosiy qism: Ilmiy manbalarni o‘rganib chiqib boshlang‘ich ta’limda xorijiy tillarni o‘qitishning didaktik tamoyillarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

1. O‘quvchilarning ingliz tilini o‘rganish usullari, strategiyalari va qobiliyatini inobatga olish.
2. Tinglab tushunish mashqlariga ustuvor ahamiyat qaratish.
3. Darslarda ma’noli kontekstlar va mavzuga oid nutq vaziyatlarini yaratish.
4. Mashg‘ulotlarda texnik vositalardan keng foydalanilish.
5. O‘quvchilarning yoshiga mos autentik materiallardan foydalanish.
6. Nutq namunalari asosida ingliz tilini o‘rgatish.
7. Mavzularni obrazlashtirish (gapiruvchi qo‘g‘irchoqlar yordamida).

Guessing o‘yin mashqlarida ham kommunikatsiya sodir bo‘lishiga erishish mumkin. Masalan, I am thinking of a pupil? He is wearing blue jeans? Is he Nodir? No. He is taller than Nodir.

Ma’lumki, kommunikativ yondashuv ingliz tili real mazmunli va ma’noli muloqot qilish jarayonida o‘rganiladi, degan nazariyaga asoslanadi. Qachonki o‘rganuvchilar jonli kommunikatsiya va interaksiyaga qamrab olinsa, ular til o‘rganish uchun tabiiy strategiyalaridan foydalanadilar va bu ularga til o‘rganish jarayonida tildan foydalanish imkonini beradi.

«*Language Awareness*» – konsepsiyasi «*Holistic approach*» nomi bilan ham ataladi va u ingliz tilini yangi bilimlarni egallash vositasi sifatida o‘zlashtirilishi lozimligini targ‘ib etadi. Ya’ni boshlang‘ich ingliz tili ta’limining maqsadi ingliz tili vositasida hayot haqidagi yangi bilimlarni o‘zlashtirishdir. Lekin M.Villiams va R.Bednlar Vigotskiyning nutq rivojlanish ontogenezi haqidagi nazariyasini «*Holistic approach*» deb nomlashni ma’qul ko‘rishgan¹. «*Language Awareness*» – konsepsiyasi «*Holistic approach*» nomi bilan ham ataladi va u ingliz tilini yangi bilimlarni egallash vositasi sifatida o‘zlashtirilishi lozimligini targ‘ib etadi. Ya’ni boshlang‘ich ingliz tili ta’limining maqsadi ingliz tili vositasida hayot haqidagi yangi bilimlarni o‘zlashtirishdir. Lekin M.Villiams va R.Bednlar Vigotskiyning nutq rivojlanish ontogenezi haqidagi nazariyasini «*Holistic approach*» deb nomlashni ma’qul ko‘rishgan¹.

O‘zbekistonda «*Humanity*» (*Shaxsga yo‘naltirilgan*) konsepsiyasi qabul qilingan va unga muvofiq boshlang‘ich ingliz tili ta’limida o‘quvchiga ta’lim jarayoni va madaniyatlararo kommunikatsiya (muloqot)ning markaziy sub’yekti maqomi beriladi, uning qiziqish va ehtiyojlariga ustuvor ahamiyat qaratiladi. Ingliz tilida nutqiy faoliyat yuritish o‘quvchi shaxsini shakllantirishga yo‘naltiriladi, ya’ni o‘rganilayotgan til sohibi yaratgan madaniy merosni o‘zlashtirishga erishiladi. Tinglab

¹ Williams M., Burden R. L. Psychology for language Teachers. A social constructivist approach. – L.: Cambridge University Press, 2010. – 40 b.

tushunish, gapirish, o‘qish, yozuv jarayonida o‘quvchi oldin egallagan ijtimoiy, madaniy, lisoniy, emotsional tajribasini boyitadi.

Ilmiy manbalarda boshlang‘ich ta‘limda xorijiy tillarni o‘qitish konsepsiyalari va bir necha o‘nlab tamoyil (pprintsip)larni olg‘a surilgan. Masalan, Yevropa Ittifoqining Ta‘lim va madaniyat tadqiqotlar dasturi doirasida 2005-2006 yillarda bajarilgan EAS 89/04, Lot 1 «Good Practice and Main Principles» mavzusidagi loyiha doirasida bajarilgan ilmiy tadqiqotda boshlang‘ich ta‘limda xorijiy tillarni o‘qitishning asosiy tamoyillari muhimlik mezoni asosida quyidagi tartibda umumlashtirilgan:

- 1) mazmunli kontekst va o‘quvchi yoshiga mos mavzu tanlash (didaktik);
- 2) ingliz tili o‘rganishga ijobiy yondashish (pedagogik);
- 3) xolistik o‘rganish (metodologik);
- 4) ingliz tili amaliy mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning yoshga oid psixologik va jismoniy yetuklik darajalarini to‘liq inobatga olish (psixolingvistik);
- 5) o‘quvchilarni o‘zgalarga nisbatan bag‘rikenglik va turli qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash (pedagogik);
- 6) vizual yondashuvga ustuvor ahamiyat bergan holda boshqa nutq analizatorlarining to‘liq ishtirokida o‘rganish (psixologik masalalarni metodologiyaga tatbiq etish);
- 7) ingliz tili o‘rganishga motivatsiya uyg‘otish (ichki turtkini qo‘zg‘atish) (psixolingvistik);
- 8) shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish (pedagogik);
- 9) nutq hosil qilinishi uchun tinglab tushunish mashqlariga ustuvor ahamiyat qaratish (didaktik);
- 10) mashg‘ulotlarni imkon qadar o‘rganilayotgan chet tilda tashkil etish (pedagogik);
- 11) o‘quvchilarning ingliz tili o‘rganish strategiyalari va usullarini hisobga olish (didaktik).

Ingliz tili o‘qitish metodikasining, (a) umumiy (nutqiy yo‘nalganlik, chegaralab va yaxlit o‘rgatish, mashqlar bajarish, til tajribasini hisobga olish), (b) xususiy (nutq namunasi asosida ingliz tili o‘qitish, til mashqi va nutq amaliyoti bog‘liqligi, nutq faoliyati turlarining o‘zaro bog‘liqligi, og‘zaki nutqning ilgarilashi, chet tilda tabiiy nutqqa yaqinlashish, ibtidoiy bosqichni jadallashtirish), (d) maxsus (grammatikani o‘rgatish, leksikani o‘rgatish, o‘qishni o‘rgatish va ingliz tili o‘rgatishda nutq yozishni qo‘llash) tamoyillari ishlab chiqilgan.

Biz pedagogik tamoyillarni umumlashtirishda xorijiy tillarni boshlang‘ich ta‘limda o‘qitishga kommunikativ yondashuvni nazarda tutdik.

1. Vizual yondashuv va multisensor (barcha nutq analizatorlarini to‘liq qo‘zg‘atuvchi) o‘rganishni tatbiq etish. Ya‘ni o‘quv materialini puxta o‘zlashtirilishini

ta'minlash maqsadida ko'rish, eshitish, harakat (nutq harakat va qo'l harakat) analizatorlari ishtirokida ko'plab mashq qilish.

2. Yaxlit (leksika, grammatika va talaffuzga oid til materialini yaxlitligicha) o'rgatish.

3. Nutqiy yo'nalganlik (leksik, grammatik va talaffuz mashqlari nutq faoliyatini egallash maqsadida bajarish).

4. Nutq namunalari asosida ingliz tili o'rgatish.

5. O'quvchilarning ikkinchi tilini o'zlashtirishdagi til tajribalarini hisobga olish. CEFR umume'tirof etilgan me'yor bo'lib, u Yevropada zamonaviy tillarni o'rganish va o'rgatishda shaffoflik, uzviylik va izchillikni ta'minlash maqsadida 1989-1996 yillarda amalga oshirilgan «Language Learning for European Citizenship» dasturi doirasida ishlab chiqilgan va Yevropa Kengashining 2001- yildagi qarori bilan Yevropa mamlakatlarida chet til ta'lim tizimiga joriy etilishi tavsiya etilgan.

CEFR – Yevropa mamlakatlarida o'quv reja, dustur va imtihon savollarini ishlab chiqish hamda darsliklar yaratish uchun tayanch yo'riqnoma bo'lib, unda til o'rganuvchilar tildan foydalanish va samarali faoliyat olib borish uchun nimalarni o'rganishlari, qanday bilim va malakalarni qay darajada egallashlari lozimligi bayon qilingan².

So'z ma'nosini o'rgatish murakkab jarayon va bu uchun o'qituvchi juda ko'p vaqt sarflaydi. Zamonaviy ingliz tili o'qitish metodikasida so'z ma'nosini o'qituvchi aralashuvisiz mustaqil fahmlab olinishiga ko'proq ahamiyat qaratilmoqda. Ona tilining formal-semantik tomoniga mushtarakligi tufayli mustaqil fahmlab olishning ichki imkoni bo'lgan leksik birliklar *potensial lug'at* deyiladi.

Chet tilini o'rganishda aniq maqsadsiz biron ishda, hususan til o'rganishda, muvaffaqiyatga erishish mumkin emas. Shu sababli, ingliz tilini o'zi nimaga o'rganmoqchi ekanligingiz haqida mulohaza qiling. Soddalik bilan “Ota-onam yuborayapti, foydasi tegib qolar,” deydiganlar ko'p uchraydi

Til o'rganish uzun va mashaqqati jarayon bo'lgani sababli, bu yo'lga aniq maqsadsiz chiqqan kishi tilni hech qachon o'rgana olmaydi. Aksincha, oldingizga qo'ygan maqsadingiz qancha jiddiy bo'lsa, til o'rganish shuncha tez va samarali kechadi.

Tilni doimiy takrorlashsiz o'rganib bo'lmaydi. Kuniga 10 yangi so'z yodlashingiz mumkin, ammo bu so'zlarni 1-2 kundan keyin takrorlamasangiz esingizdan chiqib ketishi aniq. Bunda eng samarali yo'llardan biri flesh kartalardir (flash cards). Yoki bo'lmasa, ko'zingiz eng ko'p tushadigan joylardan samarali

² Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Language Policy Unit, Strasbourg. 2010. – 274 p. Electron resource: http://www.coe.int/ta/dg4/Linguistics/Source/CEFR_EN.pdf. Access date: 6.06.2018.v

foydalanishingiz mumkin. Til muloqot vositasidir. Shu sababli tilni o'rganish va rivojlantirish uchun, tabiiyki, muloqot qilishingiz kerak.

Xulosa:xullas, ingliz tilini o'rganish oson emas. Bunda sizga oldingizga aniq maqsad qo'yish, yangi so'zlarni davomiy takrorlab borish, fursat bo'lganda uyalmasdan muloqot qilish, ingliz tilini o'rganish jarayonini hayotingizga moslashtirib borish va nihoyat, texnologiyadan samarali foydalanishni talab etadi.Ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi. Bunday usullar va o'yinlar o'quvchida bilimga ishtiyoq uyg'otadi. O'quvchi darslarga puxta hozirlik ko'rishga intiladi. Bu esa o'quvchilarni ta'lim jarayonining sub'yektlariga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Williams M., Burden R. L. Psychology for language Teachers. A social constructivist approach. – L.: Cambridge University Press, 2010. – 40 b.
2. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Language Policy Unit, Strasbourg. 2010. – 274 p. Electron resource: http://www.coe.int/A/dg4/Linguistics/Source/CEFR_EN.pdf. Access date: 6.06.2018.v
3. Qayumova, Mohinur Murodulayevna. "THEORETICAL-METHODOLOGICAL ANALYZE OF COSMOS AND INDIVIDUAL ON CONTEXT OF EXPERIMENTAL SCIENCE." Интернаука 28 (2018): 77-79.
4. Muxlisa, Sobirjonova, and Qayumova Mohinur. "LINGVOKULTURALOGIYANING KELIB CHIQISH TARIXI." Евразийский журнал академических исследований 2.3 (2022): 379-383.